

РЕЦЕНЗІЇ

Ірина Нінелівна Войцехівська,

доктор історичних наук,

професор кафедри історії мистецтв історичного факультету,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна)

ORCID: 0000-0003-3623-8208

e-mail: irinvoj@ukr.net

Наталія Анатоліївна Коломієць,

кандидат історичних наук,

асистент кафедри архівознавства та спеціальних галузей

історичної науки історичного факультету,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна)

ORCID: 0000-0001-8824-7814

e-mail: NDmukh@ukr.net

БІБЛЮГРАФІЧНЕ ВИДАННЯ ЯК ЖАНР НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ДО ОЦІНКИ НОВОЇ ПРАЦІ З ІСТОРІЇ КНИГОЗНАВСТВА

Рец. на кн.: Ціборовська-Римарович І. О.

Видання друкарні Луцького домініканського монастиря (1787–1836)

у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Книгознавче дослідження. Попримірниковий опис / НАН України.

Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Ін-т книгознавства.

Київ, 2020. 131 с.

Як виявляється, іноді читання фахової спеціальної літератури може бути не тільки цікавим, а й навіть захоплюючим. Особливо, коли з'являється нагода ознайомитися з результатами наукових пошуків знаних фахівців своєї справи. Саме такими професійними завжди є творчі розвідки відомої української книгознавиці, історикині, бібліотекознавиці, бібліографки та джерелознавиці стародруків, кандидата історич-

них наук, старшого наукового співробітника відділу стародруків та рідкісних видань Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Ірини Ціборовської-Римарович. Понад чверть століття свого професійного життя вона пов'язала з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, ставши за цей час фахівцем з унікальним досвідом вивчення, аналізу та описування стародруків. У колі наукових зацікавлень Ірини Ціборовської-Римарович – давні книжкові пам'ятки, широкий спектр проблем з історії приватних книгозбірень та бібліотек католицьких монастирів на теренах України, бібліографічна реконструкція їхніх фондів, діяльність друкарень XVII–XIX ст. на етнічних українських землях, книжна культура України та Речі Посполитої XVII–XVIII ст., маргіналістика та джерелознавство.

Результати досліджень ученої відображені в численних наукових публікаціях, вони сприяють збереженню національної духовної спадщини, розбудові книжкового пам'яткознавства України. Працюючи в НБУВ, Ірина Ціборовська-Римарович дослідила тисячі книжок. Вона відкриває нові невідомі факти з історії книги, щедро ділиться своїми відкриттями з колегами та читачами.

Нещодавно вийшло друком її чергове книгознавче дослідження «Видання друкарні Луцького домініканського монастиря (1787–1836) у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Книгознавче дослідження. Попримірниковий опис». Ця книга стала продовженням авторської серії студій, започаткованої Іриною Ціборовською-Римарович. У 2019 р. світ побачила її монографія «Друкарня Бердичівського монастиря босих кармелітів. Історія та видавнича діяльність. 1758–1844».

Рецензована праця висвітлює історію друкарства XVIII–XIX ст. Структурно вона складається з двох частин: історико-книгознавчого дослідження та каталогу. Перша частина включає розділ, присвячений з'ясуванню місця й ролі друкарні Луцького домініканського монастиря в контексті історії українського книговидання та книгодрукування XVIII–XIX ст. Зазначається, що на етнічних українських землях друкарень, що діяли при католицьких монастирях та інституціях, було загалом сім і виникали вони та починали функціонувати порівняно пізно (від 1615 перша та від 1787 «наймолодша»). «Наймолодшою» виявилася

друкарня Луцького домініканського монастиря, яка за період 1787–1836 рр. видала понад 100 друків. Першим серед них був церковний календар 1787 року. Невелика кількість друків пояснюється нетривалим періодом існування друкарні. Авторка розширює рамки функціонування друкарні. Традиційно у книгознавчих публікаціях час припинення її роботи датується 1831 роком. Аргументується ця дата останнім відомим друком – публікацією пастирського листа луцького біскупа Каспара Казимира Цецішовського. Але Ірина Ціборовська-Римарович у процесі евристичної роботи при перегляді фондів НБУВ *de visu* виявила видання друкарні, яке, очевидно, побачило світ у 1836 р. (с. 7).

Основним джерелом до історії видавничої діяльності луцьких отців домініканців є примірники видань монастирської офіцини. Саме вони містять інформацію про репертуар, художнє оформлення, особливості друкарського виконання й розповсюдження її продукції. Проведені Іриною Ціборовською-Римарович евристична робота й історико-книгознавче дослідження луцьких друків дали змогу внаслідок друкарського та філігранологічного аналізу атрибутувати як луцькі 15 видань без вихідних даних взагалі або з хибними вихідними даними, що фігурують у працях попередників дослідниці (К. Естрайхер, Я. Запаско, Я. Ісаєвич, Я. Гіжицький) (с. 12).

Авторкою здійснено стислий історіографічний огляд найбільш знакових і дотичних до теми дослідження праць польських та українських дослідників.

Ірина Ціборовська-Римарович подає вичерпний перелік видань луцьких домініканців, виявлених нею у фондах відділу стародруків та рідкісних видань. Окремим з них присвячена детальна історико-книгознавча інформація, як, наприклад: найбільш поширеному виданню Луцької домініканської друкарні світського характеру у двотомній праці Петра Малаховського герба Наленч, рідкісному виданню генеалогічного характеру братів Жабицьких, яке не фігурує в бібліографічних працях попередників (с. 12–13). Ці дані, без сумніву, розширюють межі нашого знання про друкарню.

Прикметним є аспект роботи, пов'язаний із дослідженням авторкою питання провенієнцій примірників луцьких видань. На нашу думку, Ірина Ціборовська-Римарович цілком слушно пропонує виокремити прове-

нієнції першого порядку, другого та третього. Такий поділ дозволяє чітко структурувати відомості про долю давніх книгозбірень, реконструювати книжкові фонди бібліотек різного рангу та рівнів, що стане безцінним дороговказом в евристичній роботі з сучасними бібліотечними фондами для інших дослідників (с. 13–16).

Цікавим видається сюжет роботи, присвячений дослідженню перевидання збірки проповідей «Науки парохіальніа на неділи и свята урочистія цілого року...», перекладеної з церковнослов'янської мови на українську і відредагованої українським поетом Юліаном Добриловським. Авторка докладно розповідає про історію появи цієї збірки, шлях до перевидання її в Луцькій друкарні. Провівши історико-книгознавче дослідження твору, вона висунула цілком обґрунтоване дотичними фактами припущення щодо питання, чому саме в Луцькій друкарні було здійснене це перевидання, адже в Почаївській друкарні вже надрукували два видання названої книги (с. 17–19).

Ірина Ціборовська-Римарович актуалізує у своїй праці низку «відкритих» питань, що стосуються історико-книгознавчого дослідження «Наук парохіальних», які ще чекають на своїх дослідників і поки залишаються без відповіді.

Окрема глава книги присвячена питанню контрафактних видань і видань без вихідних даних друкарні Луцького домініканського монастиря. Атрибуція цих видань є важливим складником книгознавчих досліджень. Адже завдяки виявленню й атрибуції таких видань можна суттєво розширити відомості про репертуар видавничої продукції друкарні, виявити невідомі факти про окремі видання, передруки літературних творів, які несуть нову інформацію, відкривають маловідомі сторінки історії друкарні, конкретизують її роль і місце у видавничому процесі певного регіону. Цінним є те, що праця Ірини Ціборовської-Римарович містить цілісний інструментарій книгознавчого дослідження, який може бути використаний при атрибуції контрафактних видань (с. 20–21). Евристична робота авторки з фондами НБУВ засвідчила, що контрафактні видання друкарні Луцького домініканського монастиря становлять окрему сторінку в її історії. Вона проаналізувала основні причини появи корсарських видань або видань з хибними вихідними даними луцької офіцини та тематично пов'язала їх появу з політичними ідеями

Чотирилітнього, або Великого сейму (1788–1792) і віднесла їх до видань творів політичного змісту, полемічного характеру.

Досліджується в роботі й питання репертуару монастирської друкарні та її «видавничого життя». Описуються традиційні для луцьких видань композиції та заставки, орнаментальні смужки, ініціали, колонлінії, що використовувалися для художнього оформлення луцьких книжок (с. 17). Констатується надзвичайно скромне друкарське оформлення луцьких домініканських видань. Проведений авторкою порівняльний аналіз художнього оформлення друків показав, що воно мало чим відрізняється від художнього оформлення тогочасної масової продукції інших друкарень на теренах Речі Посполитої. Водночас авторка звертає нашу увагу на прикметну особливість у художньому оформленні друків Луцької друкарні, яка була характерною лише для її продукції: виливні прикраси, що використовувалися тільки в Луцькій домініканській офіцині. Відповідно, вони можуть бути дієвим інструментом для атрибуції контрафактних, дефектних видань або видань без вихідних даних (с. 31–32). Міститься у книзі й інформація про реманент друкарні: шрифти, обладнання, начиння, верстати тощо (с. 19).

Упорядкованому каталогу як структурному елементу видання передує глава, присвячена методичним засадам його укладання. Зазначається, що каталог організований за всіма сучасними правилами бібліографічного опису. В його основу покладено загальноприйняті методичні принципи каталогізації стародруків.

Ця частина містить детальну структуру бібліографічного опису, структуру опису видання та структуру опису примірника, що дозволяє легко й коректно атрибутувати та трактувати кожне видання. Також у каталозі зазначено кількість відомих авторці луцьких видань, кількість примірників кожного видання та загальну кількість описаних примірників. Обрана Іриною Ціборовською-Римарович схема видається нам цілком слушною для сприйняття інформації про видання.

Каталог містить попримірниковий опис видань Луцької домініканської друкарні за 37 років – від 1787 до 1836 рр., за винятком даних за 1806, 1810, 1812, 1813, 1816, 1818, 1820, 1828, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835 роки. Подальша евристична робота з фондами архівів, бібліотек, музеїв як в Україні, так і за кордоном (Польща, Білорусь, Ро-

сія), де зберігаються стородруки, сприятиме розширенню наших знань про історію Луцької домініканської друкарні та з'ясуванню невідомих до сьогодні фактів про її діяльність.

Наукове видання Ірини Ціборовської-Римарович включає також абетковий покажчик стародруків (с. 105–110); покажчик провенієнцій, поділений на дві частини: установи та приватні особи (с. 111–113). Список використаних джерел та літератури доволі різноманітний та містить 70 позицій (с. 114–118). Десяту частину (8 позицій списку: № 18; 22–28) становлять розвідки самої авторки рецензованого видання. Крім україномовних праць вітчизняних дослідників теми та білоруських і російських учених (29 позицій списку), 41 назва репрезентує розвідки польських колег. Структурно в роботі є окремо Список скорочень назв бібліографічних джерел (с. 118) та Список загальноприйнятих скорочень (с. 119–120).

Вважаємо, що особливе зацікавлення в читача мають викликати 16 ілюстрацій, які унаочнюють текстовий матеріал розділу «Художнє оформлення луцьких видань», де висвітлюються різнопланові елементи композицій тогочасних друків. Це, зокрема, ікона Луцької Богородиці, гравюра (с. 121); віньєтки, колонлінія, прямокутна заставка (с. 125); орнаментальні смужки (с. 128) тощо. Особливо привертає увагу 16-та ілюстрація, яка демонструє характерну ознаку оздоблення, притаманну винятково виданням Луцької домініканської друкарні, – виливну прикрасу (с. 129), про що йшлося вище. У бібліографічній роботі ілюстративний матеріал може бути використаний при атрибуції дефектних примірників та контрафактних видань. На жаль, ми не бачимо колористики візуального матеріалу, проте розуміємо складності поліграфічного виконання таких мистецьких пам'яток.

У цілому робота Ірини Ціборовської-Римарович справляє позитивне враження. У ній подається точний, критично перевірений матеріал, який є цінним як для історії друкарської справи, письменництва й книжкового мистецтва, так і для забезпечення інтелектуального доступу до документної інформації, що, своєю чергою, актуалізує та розширює потенційні можливості вивчення та популяризації національної історико-культурної спадщини, зокрема для дослідження загальної історії культурного життя Правобережної України другої половини XVIII–XIX ст.

Праця несе в собі багатий фактографічний матеріал, який можуть використовувати дослідники різних галузей історичної науки.